ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 4.1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Jo'rabek Cho'tmatov, t.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mahliyo Botirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 10.11.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Журабек Чутматов, д.и.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Махлиё Ботирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 10.11.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Jurabek Chutmatov, Doctor of Philosophy in History (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Makhliyo Botirova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

Solixo‘jayeva Havasxon Zokirjanovna
Professor Nosirjon Uluqov – Namangan onomastika maktabi asoschisi 7

XAKIMOVA MUHAYYO KARIMOVNA
O‘zbek tili abstrakt leksikasida zidlik munosabatlari 11

SHUKUROV AXAT AXMATOVICH
Sinonimlarning lingvostilistik xususiyatlari 16

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Yashirin, yumshatilgan va bilvosita ifodalangan ma’nolar tahlili
(evfemik ibora va maqollar misolida) 20

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Tortuvli etnonimining etimologik tahlili 23

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Ziyoratgohlar etimonining lingvomadaniy kodlarda aks etishi: sangardak teotoponimi 26

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Doston frazeologiyasida mifologik qatlamning lisoniy ifodasi
(Surxondaryo turkum dostonlari misolida) 29

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Badiiy so‘z san’atida dialogning ifodasi (Odil Yoqubov asarlari misolida) 32

ISOQOVA FERUZA SHAMSIDDIN QIZI
Kommunikatsiya, muloqot va diskurs: tushunchalarning farqlanishi va
diskursning kommunikativ maqomi 35

САЙДУЛЛАЕВА РАНО ИБАДОВНА
Проблема терминологической фиксации онимной периферии 38
(на материале русского и узбекского языков) 38

SULEYMANOVA NILUFAR KAMILOVNA,
TUKHTABAYEVA NILUFAR UKTAMJONOVNA
A token-level audit of acoustic measurements in british english vowel reduction 42

QULBULOV SHERQUZI TOSHTEMIROVICH
O‘zbek adabiy tilida nutq uslublari: funksional xususiyatlar va qo‘llanish mezonlari 45

TOJIYEVA DILDORA KOMILJON QIZI
Muammoli maqolada faktlardan foydalanish tartibi 50

ZAYNIDDINOVA ROZIYA SAIDAKBAROVNA
Nato harbiy terminologiyasining shakllanishi: institutsional va me’yoriy model 54

NURMATOVA DURDONA SHUXRAT QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklar baho ma’nosining nutqiy aktlarda voqelanishi 57

МУНДАРИЖА

ISLOMOVA BARNO XABIBULLA QIZI
O‘zbek tilida morfologik noaniqlik turlari: tasnif va avtomatik tahlildagi o‘rni 62

HAMROYEV SARDOR AKMALJON O‘G‘LI
Badiiy matnda makon deyksisini o‘rganishning
lingvopragmatik va diskursiv yondashuvlari 67

QURBONOVA MARJONA ERKINJON QIZI
Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasida qo‘llangan antroponimlarning
lingvokulturologik talqini....71

ADABIYOTSHUNOSLIK

ALIMOV PARDA,
TOSHPO‘LATOV ZAYNIDDIN IBODULLO O‘G‘LI
Shafoat Rahmatulla Termiziyning ijodiy yo‘li....75

OCHILOVA OZODA BAXTIYOROVNA
Syujet yaxlitligida «davr, shaxs, muallif» uchligi sintezi....80

OBIDJONOVA MA’SUMA
O‘zbek va ingliz ilmiy fantastikasida kelajak motivining badiiy-poetik xususiyatlari....84

PARDAYEVA DILFUZA RAIMOVNA
Insider and outsider perspectives: the earliest literary models of amir timur
in uzbek and russian traditions (oral epic and medieval written sources) 87

ABDUNAZAROV O‘TKIR SAYDULLAYEVICH
A.Oripovning «Jannatga yo‘l» dostonida inson va jamiyat ziddiyatining badiiy talqini 92

ABDULLAYEVA NILUFAR IBRAGIM QIZI
Avhadiy Marog‘iy va Yusuf Amiriy «Dahnoma»larida
o‘n noma janrining poetik transformatsiyasi 95

XURRAMOVA TO‘LG‘ANOY MUZAFFAROVNA
Hakim Termiziy asarlarining adabiyotshunoslik talqini:
janr, timsol va axloqiy-didaktik an’ana masalalari....99

TA’LIM

ДЖУМАНАЗАРОВА ЗИЛОЛА ОБИДЖОНОВНА
Цифровые и интерактивные технологии в содержании
методической подготовки будущих учителей русского языка 104

МИРЗАЕВА ШАХЛО РИЗАЕВНА,
РУЗИЕВА МУШТАРИ ХУСНИДДИН КИЗИ
Эффективность развития русской диалогической речи студентов национальных групп....109

ТУРГУНОВА САЙЕРА АХМАДЖАНОВНА
Проблемное обучение в преподавании специальных филологических дисциплин 112

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

BADIIY SO'Z SAN'ATIDA DIALOGNING IFODASI (ODIL YOQUBOV ASARLARI MISOLIDA)

Ergasheva Dilrabo Allanazarovna,
Termiz davlat universiteti dotsenti

Badiiy nasr til vositalariga boyligi, lug'aviy qamrovining kengligi jihatidan badiiy nutqning boshqa turlaridan ham keskin farqlanadi. Chunki nutqning bu turida umumxalq tilida mavjud bo'lgan barcha lug'aviy vositalardan foydalaniladi va bu vositalar ijodkor tomonidan turli nutqiy imkoniyatlarning vujudga keltirish uchun zamin yaratadi. Har bir ijodkor tilning lug'aviy xazinasidan o'z imkoniyati doirasida didi va idroki asosida so'z tanlaydi va o'z asarlarida qo'llaydi. Shuning uchun badiiy nasrning lug'aviy xususiyatlarini o'rganishda nasriy matnlarda uchraydigan barcha lug'aviy vosita, jumladan, umumiste'mol so'zlari ularning nutq jarayonidagi vazifasi xususida fikr yuritmaslik, badiiy nasr leksikasini bir tomonlama o'rganishga olib keladi[1].

Har bir davrning yozuvchi va shoirlari o'z asarlarini o'qimishli va jo'shqin qilish uchun qahramonlarining ruhiyatini munozaralarda, bahslarda, o'zaro tortishuvli suhbatlarda ochib ko'rsatadi. Bu vazifalarni bajarishda yozuvchi faqat til mahoratiga suyanadi. Til orqali yozuvchi asar qahramonlarining murakkab, o'ziga xos xarakterli xususiyatlarini hamda sharoit va muhitning inson ruhiyatiga ta'sirini tahlil qiladi. Badiiy matnda qahramonning xarakter-xususiyati va obrazi uning nutqida, so'zlash tarzida yaqqol aks etadi. Odil Yoqubovning "Ulug'bek xazinasi" romanida til ruhiyatga, ruhiyat tilga o'tadi. Bu qonun dialoglarda, personajlarning o'zaro ziddiyatlarida ham ko'rinadi. Jaholat bag'rida yorqin yulduz bo'lib porlagan Ulug'bek hayotining so'ngi damlari, uning nodir ilm xazinalaridan bitgan asarlari-yu, suyukli shogirdlaridan, Nurziyo rasadxonasiyu, ona vatanidan benasib bo'lish arafasidagi o'g'li bilan qilgan dialogida namoyon bo'ladi: *– Meni bu maskandan haydagandin qatl qilganing a'lodur! Qatl! – Otangga yolg'iz rasadxonani in'om etsang bas! Bir burda non, bir qumg'on sovuq suv bo'lsa yetar. Shaxzoda keskin burilib qaradi. Siyrak muylovining uchlari dikkayib, lablari titrab: – Tag'in rasadxona! Tag'in "Ziji Ko'ragoniy" , – dedi bo'g'ilib. – Mudarris dastorini o'ragan barcha murtadlarni qanotingiz ostiga olib, din peshvolarini oyoq osti qilmishsiz! Bul uchun haq taoloning qahriga, payg'ambar alayhissalomning qarg'ishiga uchrab, taxtu tojdan, saltanatdan ayrilmishsiz. Mirzo Ulug'bek ko'zlarini katta ochganicha qotib qoldi… Evoh! U ko'pdan beri shaxzodadan qo'rqib yurgani bejiz emas ekan*. (O.Yoqubov. "Ulug'bek xazinasi" 111-b) Ular o'rtasidagi dialog ikki xil inson ruhiyatining ichki mohiyatini yaqqol ko'rsatadi. Ulug'bek bilan Abdullatif ota-bola emasdek, dialogda ilm bilan jaholat kurashayotgandek tuyuladi.

Ulug'bek ota sifatida farzandiga achinadi, kuyunadi. O'gli din peshvolarining qo'lida bir o'yinchoq bo'lib qolishini oldindan his qiladi va farzandiga otalik mehri jo'shib, nasihat qilmoqchi bo'ladi. Farzandi tushunishni xohlamaydi. Amir Temur nabirasi, butun umri e'zozda o'tgan mamlakat podshosi, buyuk alloma Ulug'bek ("bir burda non, bir qumg'on sovuq suvga") qolgan umrini ilmga, asarlarni tugatishga bag'ishlamoqchi bo'ganida nobakor o'g'il otasining olijanob niyatini masxara qiladi. Ota ilm-fandan, noyob xazinadan so'z ochsa, ochko'z farzand Amir Temur tillalari yashiringan joyni so'raydi. Dialogning davomida Ulug'bek obrazining yana boshqa tipik xususiyatlari namoyon bo'ladi. Albatta, uning o'ziga xos otalik burchi, farzandiga aytmoqchi bo'lgan nasihatlari, ilm yo'lidagi zaxmatkashligi yana individual tili orqali anglashiladi: *– Qulluq. Ixtiyoriddin qal'asidagi bobom Amir Temurdan qolgan tillalarimni tortib olgan kim? Yana siz, valine'mat padarim! Ne chora? Mute farzand, indamay bosh egdik va lekin bas! Sohibqiron Amir Temur oltinlarini qayg'a yashirdingiz, soyaboni marhamat? – Qaysi tillalar? Valine'mat padari buzrukvorim hech narsani bilmaydur! Men bobom Amir Temur Qohira-yu Damashqdan, Bog'dodu Hinddan olib kelgan javohirlarni, oltin zebi ziynatlarni aytamen! Qayda bu boylik? Shaxzoda, ko'zlari telbalarcha yonib, Mirzo Ulug'bekka yaqinlasha boshladi. Mirzo Ulug'bek daxshat ichida orqaga chekindi. Chekinarkan, oyog'i kursiga tegib, kursi gumbirlab ag'darilib tushdi-yu, u birdan hushyor tortib to'xtadi. – Xo'sh so'zlang: kimga in'om etdingiz? "Yo rabbiy!*

[1] 1Лапасов Ж. Бадиий матн ва лисоний таҳлил. - Тошкент: Ўқитувчи, 1995. – 86 б.

Bu nobakor bilmagan sir-sinoat yo‘q! Uning xufiyalari kirmagan teshik qolmabdi! – Qaydan bilay, Ali qushchi qayda yuribdi? – Yo‘q! Emdi hech bir so‘zingizga inonmasmen! Mirzo Ulug‘bek qaddini rostlab, shaxzodaning ko‘zlariga tik boqdi. Shaxzoda hamon qalt qalt titrab, otasiga qadalib turardi. Shaxzoda Abdullatif yuzi asabiy bujmayib bir nima demoqchi bo‘ldi, lekin demadi, teskari o‘girilib bir zum boshini osiltirib turdi, so‘ng, bo‘g‘iq ovozda: – Saroybon! – deb baqirdi. (O.Yoqubov. “Ulug‘bek xazinasi” 98-b) Berilgan matnda dialog monologik nutqqa aylanib ketadi. Ulug‘bek o‘zi bilan o‘zi gaplashayotgandek, yuragini kemirayotgan zardali so‘zlarni to‘kib tashlaydi. Farzandiga amrimni, nasihatimni eshit, deb da’vat etadi, ayni vaqtda shahzodaning mavqeyiga mos holda “boz ixtiyor sendadur” deydi. Otaning o‘g‘liga dil so‘zini aytishdan boshqa ilinji qolmagan edi. Bu holat esa dialogda o‘z o‘rnida berilgan. Uning tilida “ota qarg‘ishiga uchrab toabad badnom bo‘lursen”, “ota rozi xudo rozi”, “hech bir yomonlik intiqomsiz qolmas” kabi til birliklari berilishi xarakterni tipiklashtiradi. Hech bir ota o‘z jigarbandi farzandiga qarg‘ishni, yomonlikni ravo ko‘rmaydi. Lekin Abdullatif toifasidagi farzandlar o‘z otasining ilmini, ustozlari-yu shogirdlarini oyoq osti qilar ekan, ularning qilmishlari intiqomsiz qolmasligi ota bilan o‘g‘il o‘rtasidagi dialogda ta’sirli ifodalanadi.

Odil Yoqubov “Ulug‘bek xazinasi” romanida real va tipiklashgan ota va o‘g‘il obrazining ruhiy holatlarini shundaygina ko‘rsatib qolmay, balki, dialoglar vositasida suhbatli tortishuvlarda ularning qalbini kitobxonga yaqqol ochib ko‘rsatadi. Romandan olingan qaysi bir dialoglarning jumlasiga e’tibor qilmang, ular asar g‘oyasini ochishga, qahramon ruhiy holatini yoritish va xususiyatlarini to‘liq gavdalantirishga yordam beradi. Asarda dialoglarga juda keng o‘rin berilgan, jumladan dialog to‘qima obrazlar ruhiyatini yoritishda ham kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi. Eng yaxshi to‘qima obrazlar ham individuallashgan tipik xarakterlar darajasiga ko‘tariladi. Adibning bu uslubi, ya’ni qahramonlarining o‘zaro to‘qnashuvlari zamirida inson ruhiyatining rango-rang ko‘rinishi “Diyonat” romanida ham ko‘zga tashlanadi. Agarda “Ulug‘bek xazinasi” romanida ota-yu o‘g‘il munozarasi vositasida bosh qahramonlar qirrasi yoritilgan bo‘lsa, adibning keyingi “Diyonat” romanida tog‘a-yu jiyan o‘rtasidagi ziddiyatli to‘qnashuvlarda ham asosiy obrazlarning ruhiyati jilovlanadi. “Diyonat” romanida ham psixologizmning poetik vositalaridan biri bo‘lgan – dialog qahramonlarning ichki dunyosini ochib beradi. Hayot qiyinchiliklariga ko‘p bora duch kelgan, o‘z e’tiqodlariga vafodor, zahmatkash inson Normurod Shomurodovda halol, diyonatli kishilarning ruhiy holati ko‘zga tashlanadi: *“- Bu – u, – dedi cho‘zib, – meva-chevani tog‘day uyib kepsan, odamlarning og‘zini moylamoqchimisan? Otaqo‘zi zo‘rma – zo‘raki kulgan bo‘ldi: – Hamma moylab turganda bitta biz moylamasakmoylamasak… Domla Shomurodov jiyaniga o‘qrayib qaradi. – Hamma deb kimni aytayapsan?* (O.Yoqubov “Diyonat”34-b) Dialogda tog‘a-yu jiyanning bir-birini ayamay olishuvi kitobxon ruhiy holatiga ta’sir qiladi. Dialog Otaqo‘zining sovg‘a salom tariqasida olib kelgan meva-chevasidan boshlanadi. Shu yerda Shomurodov bilan Otaqo‘zi sovg‘a-salomni o‘z ruhiy holatiga mos holda ikki xil tushunadi. Biri – keksa firqa a’zosi, “yoshini yashab, oshini oshaganini ko‘p gapiradi”gan bo‘lib qolgan Normurod cholga tog‘day uyilgan sovg‘a – salomlar jiyani Otaqo‘zining qing‘ir ishlarini vaqtincha yashiruvchi niqob bo‘lib ko‘rinadi. Kechalari ko‘zidan uyqu qochadi. Biri – keyingi avlod vakili Otaqo‘zi sovg‘a-salom bilan o‘z tashvishlarini, qishloq xo‘jalik ishlarini tezroq bitkazib olishni ko‘zlaydi. Go‘yo “hamma bir-birini og‘zini moylab nega u moylamasin?”. Uning nazdida hamma shunaqa, hatto tog‘asi ham.

Dialogda Shomurodov bilan Otaqo‘zining sovg‘a-salom haqidagi mulohazalari ayni paytda ularning fe’l-atvorini, qalb va ongini harakterlaydi. Dialog davomida tog‘a-jiyan o‘rtasidagi ziddiyat murakkablashib boradi. Normurod Shomurodovning nutqidagi ruhiyatga mos ko‘rinishlar vijdoniga qarshi borolmaydigan, ilmni muqaddas nurli ziyo deb tushunadigan olimlar toifasidan ekanligini isbotlaydi, uning xaq ekanligini bugungi kun ko‘rsatib turibdi. Mazkur to‘qnashuvda ikki qahramon dilidagi iztirob, dard tiliga ko‘chadi. Otaqo‘zi tilida kaltafahmlik, o‘zini tuta bilmaslik, shaxsiyatparastlik, qarindosh-urug‘chilikni yuqori qo‘yish, manmanlik. Shomurodov tilida esa halollik, cho‘rtkesarlik, prinsipiallik xususiyatlari namoyon bo‘ladi. Romanda hayotiy munozaralarning mahorat bilan ochib berilishi Normurod Shomurodov obrazining rivojida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Shomurodov domlaning irodasi, e’tiqodi kuchli. Juda og‘ir yuklarni o‘z yelkasida ko‘tara olgan inson. Lekin inson kamchiliksiz bo‘lmaganidek (beayb parvardigor), Normurod cholda ham o‘ylamasdan gapirish, oshiqcha qattiqqo‘llik, ayniqsa, yostiqdoshini ranjitish kabi nuqsonlari bor: *– Hamma tentak, hamma egri, yolg‘iz siz to‘g‘ri! Bunaqada o‘lsak o‘ligimizni ko‘madigan inson topilmas? …” Dahlizga kirgan domla shitob bilan o‘girilib qaradi, ko‘zlari yana boyagiday ola-kula bo‘lib: – Qo‘rqma! – dedi. – Sen o‘lsang o‘zim ko‘maman. Men o‘lsam mayli! O‘sha … xudbin qarindosh-urug‘larimsiz o‘ligim ko‘chada qola qolsin. – Mayli, o‘z bilganingizdan qolmang! Sizga …– Bas dedim senga! – Normurod Shomurodov cho‘qmorday og‘ir, qoramtir mushtini osmonga ko‘tardi. – Tinch qo‘yasanmi meni, yo‘qmi? Hiqildog‘imga keldi bu da’voyu dostonlaring! – deb qichqirdi u, qichqirdiyu qora mushtini boshi uzra ko‘targancha joyida qo-*

tib qoldi. (O.Yoqubov “Diyonat”42-b) Dialoglarning biri jiyanlari Haydarjonning nomzodlik ilmiy ishining himoyasidan oldin, ikkinchi suhbat esa himoyadan keyin bo‘lib o‘tadi. Gulsara aya eri bilan bo‘lgan suhbatlarda musulmon ayollariga xos tortinchoqlik, ming andisha bilan qo‘rqa – pisa so‘zlaydi. Domla esa kampirini ayamaydi, bo‘lib o‘tgan voqealarga Gulsara aya aybdordek dag‘dag‘a qiladi, hatto mushtini ko‘taradi. Mana shu nuqtada Shomurodov haq emas, bu uning xarakteridagi kamchilik. Farzand dog‘i yetmaganidek Normurod cholning navbatdagi qo‘polligini aya ko‘tarolmaydi, olamdan ko‘z yumadi.

Real hayotda insonlar ruhiy holatdan, xarakter jihatdan bir-biriga o‘xshamaganidek, badiiy asar qahramonlarining ruhiyati ham individuallashgandir. Odamlar daryodek gap: hammasining suvi bir xil, hamma joyda o‘sha suv, lekin daryo goh keng bo‘ladi, goh tor, goh tez oqadi, goh sekin, suvi goh tiniq bo‘ladi, goh loyqa. Odamlar ham shunday, goh sovuq, goh iliq bo‘ladi [1] .

Tilshunos Georg Fon Gabeles: “Inson tili bilan biron narsanigina ifodalab qolmasdan, u o‘zini ham ifodalaydi”[2], – degan edi. Badiiy asarda tasvirlangan obrazlar tirik insonning o‘zginasi. Asarlarda dialog ikki kishi va undan ortiq qahramonlarning o‘zaro so‘zlashuvi, munozarali tortishuvi, bir-birini inkor etuvchi ikki xil e’tiqodli kishilarning kimligini ochiq ko‘rsatuvchi bir vosita bo‘lsa, ichki monolog qahramonlarning og‘ir ruhiy holatlarini, birovga aytib bo‘lmaydigan yashirin, iztirobli dardlarini ichidan(ovoz chiqarmasdan) tahlil qilib kitobxonga yetkazadigan nutqdir.

Yozuvchi inson hatti – harakatlarini, ruhiyatidagi fikr – kechinmalarni ochib beradi. Odil Yoqubovning asaridagi Otaqo‘zi obrazi ruhiyatidagi g‘alayonlar, tashvishli holatlar qat’iy chizilgan xarakter tushunchasiga zid keladi. Adib O.Yoqubov xoh tarixiy, xoh zamonaviy obraz yaratmasin munozaralarda muallif nutqi orqali yoritib bera olgan.

Yozuvchi Ulug‘bek xazinasi” romanida ota-yu o‘g‘il munozarasi vositasida bosh qahramonlar qirrasi yoritilgan bo‘lsa, adibning keyingi “Diyonat” romanida tog‘a-yu jiyan o‘rtasidagi ziddiyatli to‘qnashuvlarda ham asosiy obrazlarning ruhiyati jilovlanadi.

Badiiy nutqni, uning muhim shakli bo‘lgan badiiy nasrni lug‘aviy xususiyatiga ko‘ra o‘rganishdan maqsad, badiiyatga xizmat qiladigan lug‘aviy vositalarni aniqlash, ularning nutqiy jarayonga mosligi va uslubiylik xususiyatlarini baholashdir.

Badiiy asar tili turli ilmiy yondashuvlar asosida o‘rganilib, bu yo‘nalishda ko‘plab tadqiqotlar yaratilgan bo‘lishiga qaramay, mazkur masala bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini va ilmiy yangilik ahamiyatini saqlab qolmoqda. Chunki badiiy ijod davom etar ekan, asar tilini hamda ijodkorning poetik mahoratini tahlil qilish zarurati ham barqaror ravishda saqlanib qoladi. Zero, yozuvchining individual uslubi, eng avvalo, uning til birliklaridan foydalanishida namoyon bo‘ladi.

Rezyume. Maqolada badiiy matndagi dialogning ifodasi lingvopoetik tahlilga olingan. Xususan, Odil Yoqubov asarlari misolida dialoglarga juda keng o‘rin berilgani, dialogning to‘qima obrazlar ruhiyatini yoritishda ham kuchli vosita bo‘lib xizmat qilishi ochib berilgan. Eng yaxshi to‘qima obrazlar ham individuallashgan tipik xarakterlar darajasiga ko‘tariladi. Adibning bu uslubi, ya’ni qahramonlarining o‘zaro to‘qnashuvlari zamirida inson ruhiyatining rango-rang ko‘rinishi “Diyonat” romani orqali ham tahlil etilgan.

Resume. The article provides a linguopoetic analysis of the expression of dialogue in the artistic text. In particular, on the example of Odil Yaqubov’s works, it is revealed that dialogues are given a very wide place, and that dialogue serves as a powerful tool for illuminating the psyche of textile images. The best textured images also rise to the level of individualized typical characters. This style of the writer, that is, the colorful appearance of the human psyche at the heart of the conflicts between his characters, is also analyzed through the novel “Dionat”.

Резюме. В статье анализируется выражение диалога в литературном тексте посредством лингвопоэтического анализа. В частности, в произведениях Одиля Якубова выявляется, что диалоги занимают очень широкое место и служат мощным инструментом освещения психологии вымышленных персонажей. Лучшие вымышленные персонажи также возводятся до уровня индивидуализированных типичных героев. Этот стиль писателя, то есть красочное проявление человеческой психики, лежащей в основе конфликтов между его персонажами, анализируется также на примере романа «Дионат».

[1] 2 Solijonov Y. XX asrning 80-90 – yillari o‘zbek nasrida badiiy nutq poetikasi. – Toshkent: 2022. – B. 20-21.
[2] Сороков Ю. А. Психолингвистические аспекты изучения текста. М. Наука. 1985. – 124 с.